МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Історичний факультет
Кафедра історії та етнології України

Борисенківські читання

Збірник тез ІІІ Всеукраїнської наукової конференції
м. Київ, 21 листопада 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Історичний факультет
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
Факультет психології та історії
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Факультет історії, права та публічного управління
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
Факультет історії і міжнародних відносин
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Історичний факультет
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Факультет національної безпеки, права та міжнародних відносин

ЗБІРНИК ТЕЗ

ІІІ Всеукраїнської наукової конференції

«БОРИСЕНКІВСЬКІ ЧИТАННЯ»

21 листопада 2025 року

м. Київ

Київ – 2025

УДК 94(477+100)+37.016:94]:005.745
Б82

«Борисенківські читання»: Збірник тез ІІІ Всеукраїнської наукової конференції (Київ, 21 листопада 2025 року). Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. 275 с.

Матеріали конференції містять тези доповідей учасників ІІІ Всеукраїнської наукової конференції «Борисенківські читання». Тематика конференції охоплює дослідження з актуальних проблем історії України та етнології, всесвітньої історії та міжнародних відносин, а також методики та методології історії.

Збірник призначений для широкого кола науковців, студентів, аспірантів, викладачів та усіх, хто цікавиться історією.

Рекомендовано до друку Вченою радою історичного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 5 від 18 грудня 2025 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
Тетяна МЕЛЕЩЕНКО – кандидатка історичних наук, професорка
Світлана ВІЗЕР – кандидатка історичних наук, доцентка
Ірина ТЕЛЕГУЗ – кандидатка історичних наук, доцентка
Ольга ПЕРЕПЕЛЮК – докторка філософії (Історія та археологія), доцентка
Тамара БАККА – кандидатка педагогічних наук, доцентка

Упорядники:
Світлана ВІЗЕР – кандидатка історичних наук, доцентка
Ірина ТЕЛЕГУЗ – кандидатка історичних наук, доцентка

Технічне оформлення:
Світлана ПОХИЛЬ

Рецензенти:
Михайло ЖУРБА – доктор історичних наук, професор
Олексій САВЧЕНКО – кандидат історичних наук

Тези подано в авторській редакції, автори матеріалів несуть відповідальність за подану інформацію, достовірність наведених фактів та посилань у текстах. Точки зору авторів публікацій можуть не збігатися з поглядами редакційної колегії.

ISBN 978-966-931-345-4

© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2025

«ЧОМУ Я НЕ ХОЧУ ВЕРТАТИСЬ ДО СССР?». ДО 80-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАПИСАННЯ ПАМФЛЕТУ ІВАНА БАГРЯНОГО

Подобєд Олена,
докторка історичних наук, доцентка
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ

Анотація. Розвідку присвячено памфлету «Чому я не хочу вертатись до СССР?», написаному І. Багряним у 1945 р. у Західній Німеччині. З'ясовано, що Багряний став одним із перших, хто відкрито виступив на захист українського народу в інформаційній війні з СРСР, поклав початок деміфологізації сталінського режиму.

Ключові слова: Іван Багряний, «Чому я не хочу вертатись до СССР?», деміфологізація, репатріація, еміграція, Західна Німеччина.

«Я вернуся до своєї Вітчизни з мільйонами своїх братів і сестер, що перебувають тут в Європі, і там, по сибірських концентраках, тоді, коли тоталітарна кривава більшовицька система буде знесена так як і гітлерівська…» [1, с. 3]. Ці рядки, сповнені болю за свою батьківщину й український народ, написав вісімдесят років тому у таборі для переміщених осіб і біженців міста Новий Ульм Іван Багряний. Вони стали не лише епіграфом до памфлету «Чому я не хочу вертатись до СССР?», а й гаслом тисяч представників третьої (політичної) хвилі еміграції з України.

У 1945 р. Радянський Союз відповідно до міжнародних домовленостей розпочав репатріацію своїх громадян, які знаходилися в країнах Європи. Оскільки, значна частина громадян не воліла повертатися до «совєтського раю», репатріація часто мала примусовий характер. Як влучно зазначила сучасниця подій Лариса Залеська Онишкевич, після завершення Другої світової війни розпочалася інша війна, «війна нервів» [2, с. 224].

Переміщені особи і біженці з України не були пасивними спостерігачами, активно протидіяли примусовій репатріації, використовуючи для цього доступні їм методи. Серед них – боротьба із застосуванням фізичної сили з членами репатріаційних комісій та американськими й англійськими солдатами, які намагалися насильно схопити ДіПі (від англ. displaced persons, DP – переміщені особи, ДіПі) для відправки на «родіну»; вчинення самогубств; навмисне завдання собі каліцтв; втечі з ДіПі-таборів/радянських репатріаційних таборів; втечі зі Східної до Західної Німеччини; тимчасове переховування поза ДіПі-таборами; підробка документів тощо [4].

Така активна протидія переміщених осіб і біженців з України репатріації до СРСР викликала на Заході подив і нерозуміння. Чому українці не хочуть

повертатися додому, де до війни жили й працювали, створювали сім'ї й виховували дітей. Чому воліють проміняти батьківщину на примарне майбутнє у країні, назва якої їм поки ще не відома. У цей час на Заході багато людей, як влучно зазначив Федір Пігідо-Правобережний, були засліплені «промінням Сталінської конституції» [3, с. 13], яку вважали однією із найдемократичніших у світі.

Письменник Іван Багряний взяв на себе відповідальність виступити на захист тисяч переміщених осіб і біженців з України й пояснити світові причини небажання українців повертатися до Радянського Союзу. Наприкінці 1945 р. він написав памфлет із промовистою назвою «Чому я не хочу вертатись до СССР?».

І. Багряний пояснював західному світу, що СРСР за формою державного устрою є федеративною державою («федерацією рівноправних республік» [1, с. 24]), громадяни якої за Конституцією мають широкі демократичні права і свободи. Кожен суб'єкт радянської федерації має право вийти зі складу Союзу. Проте, наголошував публіцист, зазначені положення діяли лише на папері.

Багряний на весь голос заявив, що в СРСР панує тоталітарний політичний режим. Державу, що мала б забезпечувати порядок й захищати інтереси громадян, сталінське керівництво перетворило на «тюрму народів». Радянські керманичі взяли курс на створення «єдиної тоталітарної червоної імперії з єдиною адміністрацією, єдиною мовою, єдиною культурою, єдиною ідеологією й політикою» й намагаються перетворити всі народи, що проживають в Союзі, на «єдиний совітський народ» [1, с. 25]. Відповідно «національний патріотизм» в СРСР є «найтяжчим злочином» [1, с. 24]. Сталінське керівництво планомірно й послідовно проводить політику з денаціоналізації українців.

Держава систематично порушує права людини, бореться з усіма інакомислячими застосовуючи до них репресії. Репресії проти інтелігенції мають на меті «позбавити український народ духовної верхівки, що змагалася до свободи» [1, с. 17]. Репресії проти найчисленнішої верстви населення – селянства мали змусити «до покірності, до примирення з заведеним колгоспним рабством». Штучно організований сталінським керівництвом Голодомор 1932–1933 років забрав життя не одного мільйона мирних трударів-хліборобів і їхніх дітей [1, с. 13-14]. Репресивна машина не оминула й духівництво: розпочавши з антирелігійних кампаній держава незабаром перейшла до фізичного знищення священників, руйнування храмів [1, с. 28].

І. Багряний дав відповідь на питання, чому СРСР по завершенні Другої світової війни докладає таких титанічних зусиль для повернення своїх громадян, вдаючись до примусової репатріації. «Ми є носіями тієї правди, про яку не знає світ, але мусить знати» [1, с. 27], – заявив публіцист. Для того, щоб

донести головні ідеї памфлету до широкого загалу, його було перекладено англійською й німецькою мовою. У 1946 р. праця Багряного була надрукована англійською мовою у журналі «Ukrainian Quarterly» (США) [6, p. 236-358], а наступного року побачила світ окремою брошурою [5].

Таким чином, І. Багряний, написавши памфлет «Чому я не хочу вертатись до СССР?», став одним із перших, хто відкрито виступив на захист українського народу в інформаційній війні з СРСР, поклав початок деміфологізації сталінського режиму.

Список джерел та літератури

1. Багряний І. Чому я не хочу вертатись до СССР? Вінніпег: Комітет українців Канади, 1946. 40 с.

2. Залеська Онишкевич Л. Бомби, границі і два праві черевички. Друга світова війна очима дитини-біженця. Львів: Літопис, 2018. 258 с.

3. Пігідо-Правобережний Ф. «Велика Вітчизняна війна». [Спогади та роздуми очевидця]. Київ: Смолоскип, 2002. 288 с.

4. Подобєд О. Репатріації – ні! Політичний протест ДіПі Західної Німеччини у другій половині 1940-х рр. *Старожитності Лукомор'я*. Миколаїв. 2021. №5. Вересень – Жовтень. 164 с. С. 113-125.
URL: http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/117/110

5. Bahryany I. Why I do not want to go «Home». 1947. 52 p.

6. Bahryany I. Why I Do Not Want To Go «Home». *Ukrainian Quarterly*. New York. 1946. Vol. II. P. 236-358.

ЛІДЕРСЬКА МОДЕЛЬ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА В НАРОДНОМУ РУСІ УКРАЇНИ ЗА ПЕРЕБУДОВУ

Макуха Анна,
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти 1-го року навчання
Навчально-наукового інституту історії, права
та міжнародних відносин
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент,
Оліцький В'ячеслав
м. Суми

Анотація. Робота присвячена діяльності В'ячеслава Чорновола, як одного з лідерів Народного руху України за перебудову. У даній роботі проаналізовано історичні умови формування українського національно-демократичного руху